

A. ΔΙΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: Αριστοτέλης «Ηθικά Νικομάχεια» (B1, 1-3 & B6, 4-8)

(Το διδαγμένο κείμενο κι η μετάφρασή του δε δίνονται λόγω οικονομίας του χώρου)

B. ΑΔΙΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: Πλάτωνος, Θεάγης, 128b-e

ΣΩ. Οὐκ, ὦγαθέ, ἀλλὰ σε λέληθεν οἶον τοῦτ' ἔστιν, ἐγὼ δέ σοι φράσω. Ἔστι γάρ τι θεία μοῖρα παρεπόμενον ἐμοί ἐκ παιδός ἀρξάμενον δαμιόνιον. Ἔστι δὲ τοῦτο φωνή, ἢ ὅταν γένηται αἰέ μοι σημαίνει, ὃ ἂν μέλλω πράττειν, τούτου ἀποτροπήν, προτρέπει δὲ οὐδέποτε· καὶ ἂν τίς μοι τῶν φίλων ἀνακοινῶται καὶ γένηται ἢ φωνή, ταῦτόν τοῦτο, ἀποτρέπει καὶ οὐκ ἔξά πράττειν. Καὶ τούτων ὑμῖν μάρτυρας παρέξομαι. Χαριμίδην γὰρ τουτονὶ γινώσκετε τὸν καλὸν γενόμενον, τὸν Γλαῦκωνος· οὗτός ποτε ἐτύγγανε ἐμοί ἀνακοινούμενος μέλλων ἀσκήσειν στάδιον εἰς Νεμέαν, καὶ εὐθύς αὐτοῦ ἀρχομένου λέγειν ὅτι μέλλοι ἀσκεῖν ἐγένετο ἢ φωνή, καὶ ἐγὼ διεκώλυόν τε αὐτὸν καὶ εἶπον ὅτι «Λέγοντός σου μεταξὺ γέγονέ μοι ἢ φωνή ἢ τοῦ δαμιονίου· ἀλλὰ μὴ ἄσκει». «Ἴσως», ἔφη, «σημαίνει σοι ὅτι οὐ νικήσω· ἐγὼ δὲ κἂν μὴ μέλλω νικᾶν, γυμνασάμενός γε τοῦτον τὸν χρόνον ὠφελήθησμαι». Ταῦτα εἰπὼν ἤσκει.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

- A. 1.** Ο Αριστοτέλης στο πρώτο απόσπασμα (B1, 1-3) υποστηρίζει (Οὐτ' ἄρα φύσει ... ἐγγίνονται αἱ ἀρεταί, ἀλλὰ πεφυκτοὶ μὲν ἡμῖν δέξασθαι αὐτάς, τελειούμενοις δὲ φιά τοῦ ἔθους». Επιβεβαιώνεται ἡ ἀποψη αὐτὴ ἀπὸ το δεῦτερο ἀπόσπασμα (B6, 4-8);
- 2.** «τελειούμενοις». Ποιο εἶναι τὸ περιεχόμενο του ὅρου που χρησιμοποιεῖ ὁ Αριστοτέλης στο πρώτο ἀπόσπασμα (B1, 1-3) καὶ πὼς σχετίζεται με τὴν χαρακτηριστικὴν τῆς φιλοσοφίας του;
- 3.** Νὰ παρουσιάσετε τὸ συλλογισμό με τὸν ὁποῖο ὁ Αριστοτέλης ἀποδεικνύει ὅτι οἱ ἠθικὲς ἀρετὲς δὲν ὑπάρχουν ἐκ φύσεως με βάση τὸ πρώτο ἀπόσπασμα (B1, 1-3).
- 4.** Ποιες πληροφορίες γιὰ τὴν καταγωγή καὶ τὴν παιδικὴ ἡλικία του Αριστοτέλη ἀντλούνται ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν πηγὴ;
- 5.** Νὰ γράψετε δύο ὁμόρριζα ἀπὸ τὴν παρακάτω λέξεις του κειμένου χρησιμοποιώντας τὰ θέματα που δίνονται στὴν παρένθεση: **περιγίνεται** (γεν-, γον-), **φερόμενος** (φαρ-, ἐνεκ-), **ἐλλείπει** (λειπ-, λιπ-), **φαγεῖν** (ἐδεσ-, φαγ-).
- B. 1.** Νὰ μεταφράσετε τὸ παραπάνω κείμενο.
- 2.** Νὰ γράψετε τοὺς ζητούμενους τύπους γιὰ καθεμιά ἀπὸ τὴν παρακάτω λέξεις του κειμένου:
- λέληθεν:** τὸ β' ἐνικὸ πρόσωπο προστακτικῆς αορίστου β' στὴ μέση φωνή
- ἔξ:** τὸ ἀπληθυντικὸ πρόσωπο ὀριστικῆς παρατατικῆς
- παρέξομαι:** τὸ β' ἐνικὸ πρόσωπο ευκτικῆς αορίστου β'
- ἐτύγγανε:** τὸ ἀπαρέμφατο παρακειμένου
- λέγειν:** τὸ β' πληθυντικὸ πρόσωπο προστακτικῆς παθητικοῦ αορίστου
- 3.** Νὰ γράψετε τοὺς ζητούμενους τύπους γιὰ καθεμιά ἀπὸ τὴν παρακάτω λέξεις του κειμένου:
- ἀγαθέ:** τὸν υπερθετικὸ βαθμὸ του επιρρηματος
- παιδός:** τὴν κλητικὴ ἐνικὴ
- καλόν:** τὴν αιτιατικὴ ἐνικὴ στὸ συγκριτικὸ βαθμὸ
- τίς:** τὴν ὀνομαστικὴ πληθυντικὴ του ουδετέρου γένους
- λέγοντος:** τὴν δοτικὴ πληθυντικὴ
- 4.** Νὰ γίνῃ πλήρης συντακτικὴ ἀναγνώριση τῶν παρακάτω λέξεων: **μοῖρα, τούτων, τὸν Γλαῦκωνος, ἀνακοινούμενος, λέγοντος.**
- 5.** «Ἐὰν τίς μοι τῶν φίλων ἀνακοινῶται»: Αφοῦ βρεῖτε τὴν ἀπόδοση του υποθετικοῦ λόγου, νὰ ἀναγνωρίσετε τὸ εἶδος στὸ ὁποῖο ἀνήκει καὶ νὰ τὸ μετατρέψετε ὥστε νὰ δηλώνῃ τὴν ἀόριστη ἐπανάληψη στὸ παρελθόν.
- 6. Εἰπών:** Νὰ ἀναλυθεῖ ἡ μετοχὴ στὴν ἀντίστοιχη δευτερεύουσα πρότασι.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

- A. 1.** Ο Αριστοτέλης στο πρώτο ἀπόσπασμα (B1, 1-3) καταλήγει στὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ ἠθικὲς ἀρετὲς δὲν ὑπάρχουν στὸν ἄνθρωπο ἐκ φύσεως («Οὐτ' ἄρα φύσει ... ἐγγίνονται αἱ ἀρεταί»), ἀλλὰ ὅτι διαμορφώνονται με τὸν ἐθισμό («τελειούμενοις δὲ διὰ τοῦ ἔθους»). Ἡ ἀποψη αὐτὴ του φιλοσόφου γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς ἐπιβεβαιώνεται καὶ ἀπὸ τὸ δεῦτερο ἀπόσπασμα (B6, 4-8). Αφοῦ ἡ ἀρετὴ εἶναι μεσότης που προσδιορίζεται με ὑποκειμενικὰ κριτήρια («τὸ πρὸς ἡμᾶς») καὶ ὄχι με αντικειμενικὰ («μέσον δὲ οὐ τὸ τοῦ πράγματος»), προκύπτει ὅτι δὲν ὑπάρχει μέσα μας ἐκ φύσεως. Ἀν συνέβαινε αὐτό, δὲν θὰ ἴσχυαν ὅσα ἀναφέρει ὁ φιλόσοφος στὸ πρώτο ἀπόσπασμα (B1, 1-3). Ἀν, δηλαδή, ἡ ἀρετὴ ἦταν ἐμφυτο χαρακτηριστικὸ, δὲν θὰ μεταβαλλόταν, ὅπως ἀμετάβλητοι εἶναι καὶ οἱ νόμοι τῆς φύσης, κάτι που φαίνεται καὶ ἀπὸ τὰ παραδείγματα τῆς πέτρας («ὁ λίθος φύσει κάτω φερόμενος») καὶ τῆς φωτιάς («οὐδὲ τὸ πῦρ κάτω») που οἱ ἰδιότητές τους δὲν ἀλλάζουν με τὸν ἐθισμό («οὐδ' ἄλλο οὐδὲν τῶν ἄλλως πεφυκτῶν ἄλλως ἂν ἐθισθεῖη»). Ἐπομένως, ἀν ἡ ἀρετὴ ἦταν ἐμφυτο χαρακτηριστικὸ θὰ προσδιοριζόταν με αντικειμενικὰ κριτήρια.
- 2.** Στὸ πρώτο ἀπόσπασμα (B1, 1-3) ἐντοπιζόμενα ἕνα βασικὸ ὄρο τῆς ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας καὶ συγκεκριμένα τὴ μετοχὴ «τελειούμενους». Ὁ Αριστοτέλης θεωροῦσε ὅτι σε ὅλες τὴς ἐνέργειες ὑπάρχει ἕνας σκοπός, ὅλα γίνονται ἀποσκοπώντας σε ἕνα τέλος, ἕνα σκοπὸ. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ λέμε ὅτι ἡ φιλοσοφία του Αριστοτέλη ἔχει τελολογικὸ χαρακτήρα. Ἐδῶ βλέπουμε ὅτι ὡς τέλος, ἀνώτερο σκοπὸ του ἀνθρώπου, θεωρεῖ ὁ φιλόσοφος τὴν ἀπόκτηση τῆς ἀρετῆς. Καὶ σε ἄλλα ἔργα του θὰ πει ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι «τελειώσις τις», κάποια ὁλοκλήρωση. Θεωρεῖ, δηλαδή, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὁλοκληρώνεται, γίνεται τέλειος, με τὴν ἀπόκτηση τῆς ἀρετῆς, καθὼς ἐτσι ἐκπληρώνει τὸ σκοπὸ (τέλος) τῆς ὑπαρξῆς του. Αὐτὴ, μάλιστα, ἡ τελείωση δὲν πραγματοποιεῖται με κανέναν ἄλλον τρόπο, παρὰ μόνον μέσω του ἐθισμού.

3. Ο Αριστοτέλης στο απόσπασμα αυτό (B1, 1-3) κάνει λόγο για τις διανοητικές και ηθικές αρετές, καθώς και για τον διαφορετικό τρόπο με τον οποίο κατακτάται η καθεμία. Έτσι, οι παράγοντες που συμβάλλουν στη γένεση και την επαύξηση των διανοητικών αρετών είναι κατά κύριο λόγο η διδασκαλία, η οποία απαιτεί εμπειρία και χρόνο. Η φράση «τὸ πλεῖον» (= κατά κύριο λόγο) υποδηλώνει την ύπαρξη κι άλλων παραγόντων που δεν αναφέρονται στο κείμενο. Την κύρια, λοιπόν, ευθύνη για τη μετάδοσή τους (πέρα από άλλους παράγοντες και το ίδιο το άτομο) την έχει ο δάσκαλος. Από την άλλη η κατάκτηση των ηθικών αρετών οφείλεται στον εθισμό («ἔθος»), δηλαδή στη συνήθεια που δημιουργείται με την επανάληψη μιας ενέργειας. Μάλιστα, ο Αριστοτέλης, για να στηρίξει αυτή του την άποψη, συνδέει ετυμολογικά τη λέξη «ἠθική», ὄρο τον οποίο δημιούργησε ο ίδιος, με τη λέξη «ἔθος». Παρατηρούμε ότι συσχετίζει την πραγματική σημασία των λέξεων με τα πράγματα ή τις ιδιότητες που δηλώνουν, για να κατανοήσει και να επιβεβαιώσει τη μεταξύ τους σχέση. Έτσι, καταλήγει να μας πείσει ότι οι δύο λέξεις δεν συνδέονται μόνο ετυμολογικά, αλλά και σημασιολογικά. Από τα παραπάνω προκύπτει ότι την ευθύνη για την κατάκτηση των ηθικών αρετών την έχει ο ίδιος ο άνθρωπος. Εξαρτάται μάλιστα σε απόλυτο βαθμό από αυτόν αν θα φτάσει στον στόχο του, αν θα αποκτήσει ἦθος «εὐγενὲς καὶ φιλόκαλον». Και για να το κατορθώσει, πρέπει να καταβάλλει επίπονη προσπάθεια και αγώνα, να εθίσει την ψυχή του σε πράξεις ενάρετες, να την καλλιεργήσει «διὰ τοῦ ἔθους». Τέτοιες απόψεις υποστήριξε και ο Πλάτωνας (Νόμοι 792). Σοφός, λοιπόν, γίνεται κανείς κατά κύριο λόγο με τη βοήθεια του δασκάλου, ενώ αγαθός γίνεται με τη θέληση και την επιμονή του στην άσκηση της αρετής. Βέβαια, για να φτάσει στον στόχο του, πρέπει να καταβάλει επίπονη προσπάθεια και αγώνα.

Σχηματικά ο συλλογισμός είναι ο εξής:

α. Η λέξη ηθική προέρχεται ετυμολογικά από τη λέξη ἔθος.

β. Εκτός από ετυμολογική συγγένεια, υπάρχει και σημασιολογική συγγένεια, δηλαδή η ηθική, το ἦθος του ανθρώπου, διαμορφώνεται με τον εθισμό.

γ. Όσα υπάρχουν εκ φύσεως δε διαμορφώνονται με τον εθισμό, ούτε μπορούν να μετατραπούν με τον εθισμό.

δ. Άρα, οι ηθικές αρετές (αφού προκύπτουν με εθισμό) δεν ανήκουν στα στοιχεία εκείνα, τα οποία υπάρχουν εκ φύσεως· η ηθική αρετή δεν είναι ἔμφυτη στον άνθρωπο.

Ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί επαγωγικό συλλογισμό. Ξεκινά από συγκεκριμένα παραδείγματα (πέτρα, φωτιά) για να καταλήξει στο καθολικό συμπέρασμα ότι καμία εκ φύσεως ιδιότητα δε μεταβάλλεται με τον εθισμό.

4. Βλ. σχολικό βιβλίο σελ. 139 «Όταν ο Αριστοτέλης πέθανε ... περίοδο της ζωής μας»

5. **περιγίνεται** (γένος, γονέας), **φερόμενος** (φαρέτρα, βεληνεκές), **ἔλλειπει** (ἔλλειψη, ελλιπίης), **φαγείν** (έδεσμα, φαγητό)

B. 1. Όχι, φίλε μου, αλλά σου διαφεύγει τι είναι αυτό, εγώ όμως θα σου πω. Υπάρχει κάποιο δαιμόνιο που από θεϊκή μοίρα με ακολουθεί, αφού άρχισε από όταν ήμουν παιδί. Αυτό είναι φωνή, η οποία, όταν εκδηλώνεται, πάντοτε μου δείχνει να αποφεύγω αυτό που τυχόν πρόκειται να κάνω, ενώ ποτέ δε με προτρέπει· και εάν κάποιος από τους φίλους μου ανακοινώνει, εκδηλώνεται η φωνή, αυτό το ίδιο, αποτρέπει και δεν αφήνει να πράξει. Και για αυτά θα σας παρουσιάσω μάρτυρες. Γνωρίζετε αυτόν εδώ το Χαρμίδα τον όμορφο, το γιο του Γλαύκωνα· αυτός κάποτε τυχαία μου ανακοίνωνε ότι επρόκειτο να συμμετέχει σε αγώνα σταδίου στη Νεμέα, και αμέσως, όταν αυτός άρχισε να μου λέει ότι πρόκειται να τρέξει, εκδηλώθηκε η φωνή, και εγώ τον εμπόδιζα και είπα: «Όσο μου μιλούσες, εμφανίστηκε η φωνή του δαιμονίου· να μην τρέξεις». «Ίσως», είπε, «σου φανερώνει ότι δε θα νικήσω· εγώ, ακόμα κι αν δεν πρόκειται να νικήσω, θα ωφεληθώ, αφού βέβαια αυτό το διάστημα θα γυμναστώ». Αφού είπα αυτά, συμμετείχε στον αγώνα.

2. λαθοῦ

εἰῶμεν

παράσχοιο

τετυχημέναι

λέχθητε/ῥήθητε

3. ἄριστα/βέλτιστα/κράτιστα

παῖ

καλλίονα/καλλίω

τινά/ἄττα

λέγουσι

4. μοίρα:

δοτική ως επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας, στο «παρεπόμενον»

τούτων:

ονοματικός ετερόπλωτος προσδιορισμός, γενική αντικειμενική στο «μάρτυρας»

τὸν Γλαύκωνος:

ονοματικός ομοίπλωτος προσδιορισμός, παράθεση στο «Χαρμίδα»

ἀνακοινούμενος:

κατηγορηματική μετοχή, εξαρτάται από το ρήμα «ἐτύγχανε», λειτουργεί ως κατηγορούμενο στο «οὗτος»

λέγοντος:

επιρρηματική χρονική μετοχή, γενική απόλυτη με υποκείμενο το «σου», λειτουργεί ως επιρρηματικός προσδιορισμός του χρόνου στο «γέγονε»

5. Η απόδοση του υποθετικού λόγου βρίσκεται στις κύριες προτάσεις «ἀποτρέπει καὶ οὐκ ἔα πράττειν». Ο υποθετικός λόγος δηλώνει την απειρίοστη επανάληψη στο παρόν ή μέλλον. Η απειρίοστη επανάληψη στο παρελθόν θα δηλωθεί ως εξής: «Εἰ τίς τῶν φίλων ἀνακοινοῖτο, ἀπέτροπε καὶ οὐκ εἶα πράττειν».

6. Επιρρηματική χρονική μετοχή που δηλώνει το προτερόχρονο. Ανάλυση: Ἐπεὶ εἶπε.

Επιμέλεια

Ζερβουδάκης Νίκος, Μανρακάκης Μανόλης, Ξημεράκη Κατερίνα, Ρούπα Μαρία, Τζάνου Χρύσα, Ψαράκη Μάρω, Ψαρουδάκη Χριστιάννα